

ЦИВІЛІЗАЦІЯ ПОВЕРНУЛАСЬ У СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Нобелівський лауреат Маріо Варгас Льюса
про світ і пандемію COVID-19

Коронавірус починає завдавати лиха в Іспанії. Вірніше, страх, який спричиняє цей вірус, що походить з Китаю, заповнює всі новини на радіо і в газетах, закриваються школи та університети, бібліотеки й театри, скасовуються Свято вогню у Валенсії, засідання парламенту, спортивні змагання відбуваються без публіки, і хоча постачальники запевняють, що харчів вистачить, полиці в супермаркетах напівпорожні, а це означає, що люди запасуються продуктами першої необхідності для тривалого, на їхню думку, затворництва, і, зрозуміло, всі розмови ведуться тільки про це.

Усе це практично перебільшено, але нічого не вдієш: Іспанія боїться, і уряди – загальнонаціональний та автономій – протиставляють страшному захворюванню дедалі суворіші заходи, які іспанці загалом підтримують і навіть вимагають, аби ті були більш масштабними та інтенсивними. Згідно з офіційною статистикою, станом на 11 березня через пандемію померли 47 осіб – приміром, від звичайного грипу помирають більше людей, щонайменше шістьсот. Обнадійливим видається і те, що система охорони здоров'я Іспанії – одна з найкращих у світі, краща за середньоевропейську, і що робота, яку ведуть лікарі та санітарні служби в усій країні, ефективна, гідна тих викликів, перед якими вони постали, тощо.

Статистика ніколи не могла заспокоїти охоплене панікою суспільство, і зараз ми маємо нагоду пересвідчитися в цьому. Цивілізація знову опинилася в Середньовіччі, а це означає, що багато що відтоді змінилося, а багато що ні. Наприклад, страх перед чумою. До речі, в літературі в такі часи неминуче відроджується страх: коли суспільство не розуміє, що відбувається, воно звертається до книжок, сподіваючись знайти пояснення в них. Найгірший роман Альбера Камю «Чума» раптом постає з небуття. І як у Франції, так і в Іспанії його перевидають, і ця посередня книжка стає бестселером.

Здається, ніхто не помітив, що нічого такого в світі не сталося б, якби Китайська Народна Республіка була вільною та демократичною, а не диктатурою, якою вона є. Принаймні один відомий медик (а можливо, їх було кілька) виявив цей вірус досить давно, але замість вжити необхідних заходів, і замовчати цей або ці розважливі голоси, намагався заборонити поширення інформації, як це роблять усі диктатури. Як у випадку з Чорнобилем, було втрачено багато часу, необхідного для пошуків вакцини. Наявність пошесті було визнано лише тоді, коли та поширилася. Добре, що це сталося зараз і що світ знатиме, що справжній прогрес завжди вразливий, коли не супроводжується свободою. Чи

усвідомлять це безумці, які вважають приклад Китаю, тобто вільний ринок за умови політичної диктатури, доброю моделлю для «третього світу»? Це неможливо: історія з коронавірусом мала б відкрити очі цим сліпцям.

Упродовж історії чума була одним із найкошмарніших снів людства. Особливо в добу Середньовіччя. Вона доводила до розпачу та божевілля наших далеких предків. Сховані за міцними мурами, зведеними довкола їхніх міст, захищені рівчакми з отруєною водою та підйомними мостами, вони не так боялися таких самих ворогів, з якими могли битися на рівних мечами, кинджалами та списами. Але чума була не людським творінням, а справою рук диявола, карою Божою, що падала на всіх городян, не розрізняючи грішних від праведних, і проти неї нічого не можна було вдіяти, лише молитися та каятися в гріхах. Смерть була поруч, усемогутня, а після неї – вічне полум'я пекла. Нерозважливість вибухала скрізь, і були міста, які намагалися умилоствити пекельну пошесть людськими офірами, приносячи в жертву відьом, чаклунів, невір, нерозкаяних грішників, непокірливих та бунтівників. Ще Флобер, подорожуючи Стамбулом, бачив прокажених, які блукали вулицями, дзвоном балабончиків попереджаючи людей, аби ті не наближалися, щоб не бачити їхніх виразок і не заразитися.

Тому чума майже не згадується в лицарських романах – іншій, більш позитивній іпостасі Середньовіччя: там є надзвичайні подвиги, Тирант Білий один перемагає численне військо. Однак противники мандрівних лицарів люди, а не демони, а середньовічна людина боїться демонів, які, сховані в епідеміях, завдають ударів усім без розбору.

Попри надзвичайний цивілізаційний прогрес, цей давній страх не зник зовсім. Всі розуміють, що, як і у випадку зі СНІДом чи вірусом Ебола, коронавірус виявиться минущою пандемією, що вчені з найбільш розвинених країн невдовзі винайдуть вакцину, яка захистить нас від неї, і що все це мине і через деякий час стане сумною новиною, яку мало хто пам'ятатиме.

Але не мине страх перед смертю, перед потойбічним світом, що гніздиться в самісінькому осерді цих масових страхів, яким є страх перед чумою. Релігія притлумлює цей страх, але ніколи не викорінює: в душах вірян завжди залишається тривога, яка іноді наростає й перетворюється на панічний страх перед тим, що повинно статися, коли людина перетне поріг, який відділяє життя від того, що настане після нього. Що це буде: остаточне припинення існування, міфічний поділ на рай для добрих і пекло для поганих, задуманий, як і пророкують релігії, якимось дотепним богом, інша форма існування, яку не спромоглися завважити мудреці, філософи, теологи, вчені? Чума зненацька ставить ці запитання, в нормальному житті глибоко сховані в людині, і чоловіки та жінки мусять відповісти на них, усвідомлюючи свою минулість. Усім нам важко погодитися з тим, що все прекрасне в житті, ця постійна пригода, якою воно є або могло б бути, є винятковою справою смерті, бо колись це життя скінчиться. Що без смерті життя було б нескінченно нудним, без пригод і загадок, безладним повторюванням до немилосердного безглузлого переситу того самого досвіду. Що це завдяки смерті існують любов, бажання, фантазія, мистецтва, наука, книжки, культура – тобто всі ті речі, які роблять життя стерпним, непередбачуваним і збуджуючим. Розум пояснює нам це, однак притаманна нам нерозсудливість заважає це прийняти. Страх перед пошестю – це лише страх перед смертю, що, мов тінь, супроводжує нас усе життя.

Маріо Варгас ЛЬЮСА,
прозаїк, драматург, філософ,
лауреат Нобелівської премії 2010
El País, 15.03.2020

З іспанської переклав
Сергій Борщевський, дипломат

Тріумф смерті. Пітер Брейгель Старший